

Alina Zajadacz

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych
Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji
alina@amu.edu.pl

DOŚTĘPNOŚĆ PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ W UJĘCIU GEOGRAFICZNYM

Zarys treści: Dostępność przestrzeni turystycznej stanowi coraz istotniejszy problem badań geograficznych z uwagi m.in. na zachodzące zmiany demograficzne (starzenie się społeczeństwa, wzrost liczby osób niepełnosprawnych) przy równoczesnym zagwarantowaniu powszechnego prawa dostępu do turystyki. Specyfika badań geograficznych (przyrodniczych, społeczno-ekonomicznych) umożliwia systemowe ujęcie tego problemu. W artykule przedstawiono, w oparciu o dorobek z zakresu geografii i turystyki dostępnej, założenia modelu umożliwiającego systemową analizę czynników warunkujących dostępność przestrzeni turystycznej. Zwrócono także uwagę na potrzebę dalszych badań nad optymalnym stopniem szczegółowości zasad uniwersalnego projektowania, użytecznych w turystyce.

Słowa kluczowe: dostępność, turystyka dostępna, przestrzeń turystyczna, geografia turystyki, uniwersalne projektowanie, społeczny model niepełnosprawności, geograficzny model niepełnosprawności.

1. WPROWADZENIE – ISTOTA PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ

Przestrzeń jest uznawana za podstawową domenę badań w naukach geograficznych od początku ich formowania się. Jednak gdy przyjmiemy w sensie leksykalnym, że oznacza ona nieskończony i nieokreślony obszar trójwymiarowy (*Słownik współczesnego...* 1996), to dochodzimy do wniosku, że traktowanie przestrzeni jako przedmiotu badań geograficznych ma charakter metaforyczny, ponieważ realnie badania te odnoszą się nie tyle do samej przestrzeni, co do wypełniających ją przedmiotów i podmiotów (LISOWSKI 2003) oraz zachodzących między nimi interakcji. Stosowanie takich określeń, jak „przestrzeń” czy „przestrzenny” eksponuje głównie lokalizację określonych zjawisk lub przedmiotów, ponadto wiąże się często z analitycznym oddzieleniem przestrzeni od czasu (KOSTROWICKI 1997) traktowanych jako dwa oddzielne byty. W kontekście badań geografii turystyki wielokrotnie zdefiniowano **przestrzeń turystyczną** jako część przestrzeni geograficznej:

- 1) i społeczno-ekonomicznej, w której zachodzą zjawiska turystyczne (WARSZYŃSKA, JACKOWSKI 1978, s. 31);
- 2) która pełni funkcje turystyczne, ponieważ posiada cechy użyteczne (walory środowiska przyrodniczego lub odpowiednią infrastrukturę) dla świadczących

usługi turystyczne i turystów. Składają się na nią elementy przyrodnicze powłoki Ziemi (środowisko naturalne), trwałe efekty działalności ludzkiej w tym środowisku (środowisko gospodarcze), a także środowisko człowieka w rozumieniu społecznym (LISZEWSKI 1995, s. 94);

3) w której występuje zjawisko ruchu turystycznego. Warunkiem koniecznym i wystarczającym do zaklasyfikowania części przestrzeni geograficznej jako przestrzeni turystycznej jest ruch turystyczny, niezależnie od jego wielkości i charakteru (WŁODARCZYK 2009, s. 74–75, 2011a, s. 59).

Pierwsza z zacytowanych definicji wyodrębnia dwa podstawowe typy przestrzeni: fizyczną (przyrodniczą) oraz niefizyczną (kulturową, społeczną, ekonomiczną). Podejście to jest zgodne z poglądami geografów reprezentujących geografii człowieka (LISOWSKI 2003, KOWALCZYK 2011) wyróżniających w ujęciu przedmiotowym przestrzeń autoteliczną (fizyczną) oraz w ujęciu podmiotowym heteroteliczną (niefizyczną). Druga z przedstawionych definicji bardziej szczegółowo uwydatnia antropocentryczny podział środowiska geograficznego na środowisko przyrodnicze, gospodarcze i społeczne. Była ona punktem wyjścia do wielu badań traktujących przestrzeń turystyczną tak w ujęciu statycznym, jak i dynamicznym, umożliwiając analizy jej przekształceń i ewolucji (KOWALCZYK 2011). Z kolei trzecia definicja „zogniskowana”

jest wokół istoty systemu turystyki, jaką jest „człowiek – turysta”. Do podstawowych cech przestrzeni turystycznej zaliczony został w tym przypadku jej względny charakter. Uznano, że jest przestrzenią relacyjną, tzn. nie może istnieć bez podmiotu, jakim jest człowiek (WŁODARCZYK 2011b).

Na podstawie przytoczonych definicji przestrzeni turystycznej można zauważyć dwa paradygmaty, skoncentrowane na: **cechach przestrzeni geograficznej pełniącej funkcje turystyczne** (WARSZYŃSKA, JAC-KOWSKI 1978, LISZEWSKI 1995) i podmiocie determinującym znaczenie oraz funkcje tej przestrzeni – **turyście** (WŁODARCZYK 2009).

Pojęcie przestrzeni turystycznej traktowane jest także w szerszym ujęciu, zarówno jako część przestrzeni geograficznej, jak i przestrzeni abstrakcyjnej oraz mentalnej (STACHOWSKI 1993, KRZYMOWSKA-KOSTROWICKA 1997, ZAJADACZ 2011a). Jednakże ontologiczny sposób pojmowania przestrzeni turystycznej występuje również w innych naukach zajmujących się turystyką, stąd najbardziej „geograficzne” wydaje się być traktowanie przestrzeni turystycznej jako części rzeczywistej przestrzeni, zgodnie z terminem „geografia” odnoszącym się do rozmieszczenia różnych zjawisk w przestrzeni trójwymiarowej (RELPH 1976, KOWALCZYK 2011). Charakteryzując podstawowe cechy przestrzeni turystycznej A. KOWALCZYK (2011) uwzględnił: położenie (lokalizację), wielkość (skalę), spójność (zwartość) oraz trwałość (ciągłość). Trzy pierwsze z wymienionych atrybutów mają charakter statyczny, natomiast ostatni dotyczy dynamiki zmian w czasie. Do cech związanych immanentnie z przestrzenią turystyczną należy także zaliczyć jej dostępność. Przy czym kwestia dostępności powinna być rozpatrywana zarówno z punktu widzenia realiów przestrzeni turystycznej, jak i jej użytkownika (tj. sytuacji społeczno-ekonomicznej i psychosomatycznej turysty).

Próba odpowiedzi na pytanie, „jakie warunki powinna spełniać dostępna przestrzeń turystyczna?”, prowadzi do automatycznej odpowiedzi, że każda przestrzeń turystyczna (jeśli zgodnie z zacytowaną trzecią definicją jej wyznacznikiem jest obecność turysty) jest z założenia dostępna. Jednak można zauważyć także, że nie dla wszystkich osób i nie w takim samym zakresie. Punktem wyjścia w analizie dostępności przestrzeni turystycznej powinny być zatem cechy potencjalnego turysty, jego indywidualne możliwości, jak i ograniczenia związane z penetracją określonego typu przestrzeni turystycznej. Rozważania te są istotne w kontekście praw człowieka, związanych z powszechnym dostępem do wypoczynku i turystyki (*Konwencja ONZ ... 2006*, ratyfikowana w Polsce w 2012 r.). Mają one szczególne znaczenie w przypadku osób (m.in. niepełnosprawnych, starszych, w trud-

nej sytuacji społeczno-ekonomicznej), które napotyka- ją na wiele trudności w wyjazdach turystycznych.

Dążąc do przedstawienia warunków determinujących dostępność przestrzeni turystycznej, w pierwszej części artykułu podjęto próbę wyjaśnienia kluczowych pojęć, takich jak „dostępność”, „turystyka dostępna” oraz powiązanych z nimi koncepcji (uniwersalnego projektowania, społecznego i geograficznego modelu niepełnosprawności). Na tym tle przedstawiono podstawowe warunki dostępności przestrzeni turystycznej, przyjmując, że **istotą przestrzeni turystycznej jest turysta**. Wśród **cech przestrzeni geograficznej pełniącej funkcje turystyczne** uwzględniono natomiast takie jej składowe, jak: środowisko fizyczne (przyrodnicze), gospodarcze (ekonomiczne) oraz społeczne. Rozważania odnoszą się do dostępności przestrzeni turystycznej w ujęciu geograficznym (realnym) oraz statycznym (tj. bez rozpatrywania jej zmian w czasie).

2. DOSTĘPNOŚĆ, TURYSTYKA DOSTĘPNA

Warunek dostępności jest dla wszystkich turystów podstawowym czynnikiem, który musi być spełniony, by możliwa była penetracja przestrzeni turystycznej. Określenie „dostępny” oznacza: dogodny, osiągalny, będący do dyspozycji. Wiąże się ono także z takimi cechami jak: użyteczność, funkcjonalność oraz uniwersalność. Odnosi się do: miejsca (lokalizacji) – gdy można gdzieś dostać się, dojść; informacji – coś jest zrozumiałe, jasne; relacji społecznych – gdy ktoś jest komunikatywny, otwarty w kontaktach z ludźmi; celu aktywności – który stosunkowo łatwo można zdobyć, osiągnąć (ze względu np. na cenę, stopień trudności, niezbędny wysiłek). Zarówno w literaturze, jak i gospodarce turystycznej funkcjonuje określenie „turystyka dostępna” (BUHALIS, DARCY, red. 2011, BUHALIS, DARCY, AMBROSE, red. 2012), które zastępuje popularne w latach 90. XX w. i pierwszej dekadzie XXI w. pojęcie „turystyka dla wszystkich”.

Turystyka dostępna „jest formą turystyki, która wymaga współpracy między interesariuszami w celu umożliwienia osobom z różnymi wymaganiami – związanymi z mobilnością, wzrokiem, słuchem i wy-miarem poznawczym – samodzielnego, godnego funk-cjonowania. Taka współpraca polega na dostarczeniu uniwersalnie zaprojektowanych produktów tu-rystycznych i usług oraz zapewnieniu uniwersalnie zaprojektowanego dostępu do przestrzeni” (BUHALIS, DARCY, red. 2011, s. 10).

Za **interesariuszy** (*stakeholders*) uznaje się wszystkie osoby lub grupy zainteresowane planowaniem, procesem(ami) świadczenia i/lub rezultatami usług tu-rystycznych (SAUTTER, LEISEN 1999, s. 315, MICHOPOU-LOU, BUHALIS 2011, s. 261).

Tak zdefiniowana **turystyka dostępna** uwzględnia pełny cykl życia człowieka oraz fakt, że każdy, w zależności od zmiennej kondycji organizmu oraz etapu życia w rodzinie, może stać się beneficjentem określonych rodzajów udogodnień. Problemy ograniczonego dostępu do przestrzeni turystycznej (ze względu na bariery: fizyczne, techniczne, społeczne, informacyjne, ekonomiczne) dotyczą wielu grup społecznych, do których zalicza się m.in.: osoby stale lub tymczasowo niepełnosprawne, starsze, rodziny z małymi dziećmi, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (m.in. rodziny imigrantów, ubogie, reprezentujące mniejszości narodowe, religijne). W przypadku barier technicznych i informacyjnych, utrudniających dostępność przestrzeni turystycznej, można zauważyć, że problem ten dotyczy przede wszystkim osób niepełnosprawnych oraz starszych. W odniesieniu do potrzeb osób niepełnosprawnych

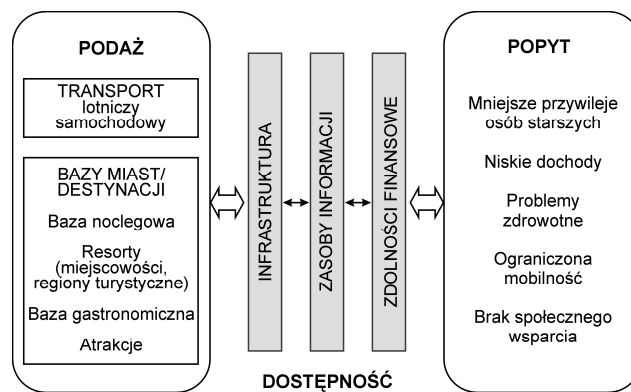
dostępność oznacza możliwość korzystania na równych prawach z innymi ze środowiska fizycznego, transportu, technologii i systemów komunikacyjno-informacyjnych oraz pozostałych obiektów i usług (*Europejska strategia...* 2010, s. 7).

Zgodnie z *Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* (2006), jak i innymi szczegółowymi aktami prawnymi, „osoby z niepełnosprawnością mają prawo, na równi z innymi osobami do pełnego zakresu praw obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych, określonych w międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka” (*The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - OHCHR* 2010, za: FOGGIN 2011, s. 99). Potrzeby osób niepełnosprawnych nie są obecnie traktowane jako „specjalne”, ale jako jedne z wielu występujących we współczesnym społeczeństwie. Odpowiedzią na nie powinno być respektowanie zasad

uniwersalnego projektowania, oznaczającego projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich ludzi, w największym, możliwym stopniu, bez potrzeby adaptacji, bądź wyspecjalizowanego projektowania (*Projektowanie uniwersalne ...* 2007, s. 7).

Warto podkreślić, że infrastruktura dostępna dla osób niepełnosprawnych jest symbolem nowoczesności (PEARNS 2011).

Także w analizach dostępności turystyki dla osób starszych punktem wyjścia jest rozpoznanie czynników determinujących popyt turystyczny (rys. 1), do którego powinny być dostosowane cechy podaży w miejscowościach/regionach docelowych i tranzytowych.

Rys. 1. Uwarunkowania dostępności turystyki dla osób starszych
Źródło: Y. WANG (2011, s. 195)

Przedstawione założenia dostosowania cech przestrzeni turystycznej do potrzeb, oczekiwań oraz ograniczeń osób niepełnosprawnych czy starszych są zgodne ze **społecznym modelem niepełnosprawności** (SM) przedstawionym w 1976 r. (Union of the Physically Impaired Against Segregation, za: PEARNS 2011), ujmującym niepełnosprawność jako wynik istnienia czynników ograniczających w środowisku oraz barier społecznych i mentalnościowych, które potęgują dysfunkcje danej osoby i utrudniają bądź uniemożliwiają udział w życiu społecznym (OLIVER 1996, DARCY 2010, DARCY, PEGG 2011). Usunięcie barier stanowiących ograniczenia dla osób z określonymi dysfunkcjami służy poprawie ich jakości życia i umożliwia wyrównywanie szans w stosunku do w pełni sprawnej części społeczeństwa. Siła społecznego modelu niepełnosprawności polega na założeniu, że to nie osoba niepełnosprawna powinna dostosować się do środowiska, ale zmiane powinny ulec warunki społeczne, umożliwiając włączenie się tej osoby w pełnię życia społecznego. Jednak niektórzy badacze zauważają, iż społeczne ujmowanie niepełnosprawności ignoruje fakt, że nie wszystko jest kwestią społecznej perspektywy – „ponieważ ludzie mają ciała, i także cielesne (fizyczne) problemy” (BEST 2010, s. 98). Dlatego wiele osób niepełnosprawnych doświadcza fizycznych lub psychicznych problemów, które będą istnieć nawet wówczas, jeśli społeczeństwo dokona wszelkich starań, by włączyć te osoby w nurt życia społecznego.

Współcześnie, w oparciu o dotychczasowe doświadczenia, geografowie wykorzystują wyniki badań relacji: człowiek niepełnosprawny – przestrzeń geograficzna do konceptualizacji **geograficznego modelu niepełnosprawności** (GM). Zainteresowania geografów problemami niepełnosprawności mają długą tradycję, sięgającą lat 30. XX w. (FARIS, DUNHAM 1939). Geografowie wiążą charakter czynników powodujących niepełnosprawność (*disabling nature*) ze społecznymi i przestrzennymi aspektami środowiska życia człowieka. Ponadto promują ideę rozwiązań bardziej

„włączających” i umożliwiających dostęp do przestrzeni, a także pełnego spektrum życia społecznego osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Zaproponowany model niepełnosprawności (CHOUINARD, HALL, WILTON 2010) ma na celu niwelowanie napięć dotyczących modelu społecznego, traktującego niepełnosprawność jako proces społecznego wykluczenia. W GM przyjęto założenie, że przyczyną ograniczonej sprawności są zarówno uwarunkowania indywidualne, związane z określonym rodzajem dysfunkcji, jak również warunki otoczenia fizycznego i społecznego stanowiące o utrudnieniach występujących w relacjach człowiek niepełnosprawny – środowisko (społeczne, fizyczne). Potrzeby związane z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności jako jedne z wielu występujących we współczesnym społeczeństwie powinny być uwzględniane w tworzeniu dostępnych obiektów, usług i miejsc poprzez wykorzystanie m.in. zasad uniwersalnego projektowania (IMRIE 2012, ZAJADACZ 2010a, 2010b, 2012).

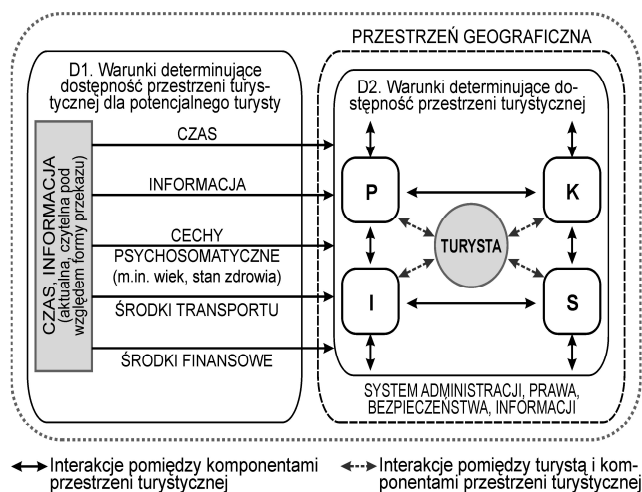
3. DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA

Dostępność przestrzeni turystycznej w ujęciu geograficznym była niegdyś pojmowana głównie w kategoriach dostępności komunikacyjnej, jako możliwość dojazdu środkami komunikacji do celu podjętej podróży, a także jako system połączeń komunikacyjnych, szlaków i wyciągów turystycznych umożliwiających turystyce odbywanie wycieczek w obrębie wybranego regionu turystycznego do określonych miejsc (WARZYŃSKA, JACKOWSKI 1978, KOWALCZYK 2001). Znaczenie dostępności dostrzegli także geografowie przedstawiający koncepcję „przestrzeni gościnnej” (KACZMAREK, STASIAK, WŁODARCZYK 2008), uznając za turystyczną przestrzeń gościną posiadającą takie atrybuty, jak: atrakcyjność, dostępność, bezpieczeństwo i przyjazność. Podkreślano także rolę dostępności obiektów krajoznawczych w poznawaniu ich przez niepełnosprawnych turystów (KOŁODZIEJCZAK, ZAJADACZ 2008). Wiele prac geograficznych poświęcono znaczeniu systemu informacji turystycznej w udostępnianiu przestrzeni turystycznej osobom niepełnosprawnym, zwłaszcza niesłyszącym (ZAJADACZ 2007, 2010a, 2010b, 2012). Z geograficznej perspektywy analizowano także problem integracji społecznej osób sprawnych i niepełnosprawnych, jako czynnik umożliwiający tworzenie oferty turystycznej dostępnej dla wszystkich (ZAJADACZ 2011b).

Współcześnie, zwłaszcza w pracach związanych z turystyką osób niepełnosprawnych, pojęcie dostępności przestrzeni turystycznej rozpatrywane jest w odniesieniu do wszystkich jej składowych powiązanych siecią interakcji (ZAJADACZ 2012). Takie systemowe

traktowanie dostępności przestrzeni turystycznej ma istotne znaczenie dla praktyki, zwłaszcza dla wypracowania zasad projektowania uniwersalnego infrastruktury turystycznej, zarówno w obiektach, jak i w przestrzeni otwartej.

Punktem wyjścia do opracowania modelu dostępności przestrzeni turystycznej (rys. 2) było założenie, że jest ona zależna od dwóch podstawowych grup uwarunkowań. Do pierwszej grupy (D1) elementarnych zmiennych należą cechy odnoszące się do sytuacji potencjalnego turysty (PT) powodujące, że dotarcie do wybranej przestrzeni będzie realne. Należą do nich takie podstawowe warunki, jak czas, jaki dana osoba ma do dyspozycji (wolny lub określony w turystyce biznesowej, konferencyjnej) i środki finansowe, które może przeznaczyć na wyjazd. Oba te czynniki warunkują możliwości dotarcia i penetracji danej przestrzeni turystycznej. Kluczowe znaczenie ma także kondycja psychosomatyczna potencjalnego turysty, związana m.in. z wiekiem, stanem zdrowia, stopniem i rodzajem niepełnosprawności, podatnością na lęki, fobie (np. agorafobia, socjofobia) czy z umiejętnościami i zdolnościami aklimatyzacji w środowisku odmiennym od miejsca zamieszkania (por. KRZYMOŃSKA-KOSTROWICKA 1997). O realnej dostępności przestrzeni turystycznej decydują także dostosowane do potrzeb (PT) środki transportu, w tym lokalizacja parkingów, w stosunku do odwiedzanej przestrzeni turystycznej. Równorzędne znaczenie ma informacja turystyczna. Jeśli jest aktualna, rzetelna, szczegółowa, tj. uwzględniająca zróżnicowane potrzeby (PT), oraz dostosowana pod względem formy przekazu do różnych możliwości percepcji odbiorców (także m.in. osób niewidomych, niesłyszących), to umożliwia zaplanowanie wyjazdu turystycznego zarówno przy wykorzystaniu usług pośrednictwa, jak i we własnym zakresie.

Rys. 2. Dostępność przestrzeni turystycznej – w ujęciu geograficznym

Źródło: opracowanie własne

Druga grupa uwarunkowań determinujących dostępność przestrzeni turystycznej (D2) dotyczy wszystkich jej składowych oraz zachodzących między nimi interakcji. Wśród podstawowych komponentów wyróżnić należy środowisko przyrodnicze (P) i wiele opisujących je cech, takich jak m.in. ukształtowanie terenu (spadki); rodzaj podłoża (gleby); prędkość nurtu rzecznoego, występowanie mielizn, amplitudy wahań poziomu wód powierzchniowych (na szlakach wodnych); warunki klimatyczne i pogodowe wpływające na sezonowość i okresowość wykorzystania przestrzeni turystycznej, stan środowiska przyrodniczego czy kataklizmy przyrodnicze. Kolejne komponenty to dziedzictwo kulturowe (K) oraz infrastruktura turystyczna (I), których dostępność warunkowana jest cechami technicznymi umożliwiającymi dotarcie do obiektu i jego użytkowanie. Istotne znaczenie w tym przypadku mają także umiejętności personelu obsługującego turystów, jego otwartość i elastyczność w dążeniu do poszukiwania optymalnych dla turysty rozwiązań. Dostępność środowiska społecznego (S) tworzonego przez ludność zamieszkującą daną przestrzeń turystyczną związana jest głównie z sytuacją polityczną, ekonomiczną determinującą możliwość i bezpieczeństwo przebywania na danym terenie. Zasadnicze znaczenie ma także nastawienie mieszkańców wobec turystów w kontekście teorii turystyki jako „zderzenia” lub „dialogu” kultur (KOWALCZYK 2001). Ponadto wśród czynników społecznych należy uwzględnić fakt, że „człowiek organizuje przestrzeń turystyczną, a także nią zarządza, podejmuje również w niej działania jako przedsiębiorca” (WŁODARCZYK 2011b, s. 17). Od indywidualnego nastawienia przedsiębiorców z branży turystycznej do włączania się w tworzenie turystyki dostępnej uzależniona jest realizacja tej koncepcji w praktyce.

Przyjęcie za istotę przestrzeni turystycznej podmiotu, jakim jest jej użytkownik (T) implikuje w analizie dostępności przestrzeni turystycznej uwzględnienie indywidualnych uwarunkowań jego zachowań. Związane są one zarówno ze wszystkimi zmiennymi opisanymi w grupie (D1), jak i z dostosowaniem poszczególnych komponentów przestrzeni turystycznej do indywidualnych potrzeb w zakresie pobytu i przemieszczania się w jej obrębie.

Przedstawione komponenty przestrzeni turystycznej, a także jej podmiot (T) tworzą sieć sprzężeń (interakcji) decydujących o dynamice tego układu (np. tereny dla danej osoby osiągalne, takie jak górskie szlaki turystyczne, w wyniku pogorszenia się kondycji organizmu mogą stać się niedostępne; wody powierzchniowe zanieczyszczone przez ludność miejscową mogą okazać się nieprzydatne do kąpielii, a eksploatacja nartostrad może doprowadzić do uruchomienia lawin błotnych odcinających dostęp do bazy noclegowej czy komunikacyjnej).

Istotne znaczenie dla dostępności przestrzeni turystycznej ma także system zarządzania nią w zakresie administracji, prawa, bezpieczeństwa oraz informacji. Wymaga on spójnych, konsekwentnych działań wielu interesariuszy.

Dostępność przestrzeni turystycznej rozpatrywana w ujęciu geograficznym odnosi się przede wszystkim do cech fizyczno-funkcjonalnych. Można ją zatem zdefiniować jako

stopień, w jakim dana osoba może w sposób swobodny i samodzielny użytkować budynki i inne obiekty, jak również obszary otwarte, bez potrzeby korzystania ze specjalnej pomocy (WESTCOTT 2004, s. 7).

Zwiększanie dostępności oraz dostarczanie informacji na jej temat przynosi korzyści wielu osobom, zarówno tym, które chcą podróżować (ale napotyka ją na różnorodne trudności), jak i zaangażowanym w obsługę ruchu turystycznego przedsiębiorcom i pracownikom branży turystycznej. Poprzez projektowanie uniwersalne dostępności komunikacyjnej, obiektów i przestrzeni użyteczności publicznej zwiększa się także jej dostępność dla mieszkańców, wpływając na jakość życia w codziennym otoczeniu.

4. PODSUMOWANIE

Geograficzna perspektywa badań dostępności przestrzeni turystycznej, prowadzonych zarówno w celu budowy modeli teoretycznych, jak i poszukiwania praktycznych rozwiązań, umożliwia stosowanie podejścia systemowego pozwalającego na holistyczne ujęcie wszystkich składowych tej przestrzeni, a także zachodzących między nimi relacji. Możliwość ta wynika z kompleksowego charakteru nauk geograficznych, obejmujących geografie fizyczną (badania środowiska przyrodniczego) i społeczno-ekonomiczną. Fakt ten ma fundamentalne znaczenie dla zwiększania dostępności przestrzeni turystycznej ze względu na potrzebę działań w głównej mierze systemowych, gwarantujących „płynność” w przemieszczaniu się zarówno w przestrzeni turystycznej, jak i tranzytowej. O płynności tej i związanym z nią komfortem podróży decyduje wiele cech zarówno przestrzeni geograficznej pełniące funkcje turystyczne, jak i zainteresowanego nią turysty oraz sprzężenia zachodzące między podmiotami i przedmiotami „wypełniającymi” przestrzeń turystyczną.

Obserwowane trendy na rynku turystycznym, związane z coraz większą indywidualizacją potrzeb turystów, zmianami demograficznymi (starzenie się społeczeństwa, wzrost liczby osób niepełnosprawnych), uwarunkowaniami prawnymi – gwarantujący-

- ZAJADACZ A., 2007, *Propozycja przekazu informacji o i na szlakach turystycznych osobom niesłyszącym przy zastosowaniu technik wizualnych*, [w:] *Szlaki turystyczne a przestrzeń turystyczna*, P. Kuleczka (red.), Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa, s. 97-102.
- ZAJADACZ A., 2010a, *Sposoby udostępniania obiektów dziedzictwa kulturowego niesłyszącym turystom*, „*Turystyka i Hotelarstwo*” 16, s. 155-168.
- ZAJADACZ A., 2010b, *Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu. Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. IV, Seria „*Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace*” 4, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- ZAJADACZ A., 2011a, *Subiektywna przestrzeń turystyczna w świetle biografii turystycznych osób niesłyszących*, [w:] *Przestrzeń turystyczna: czynniki, różnorodność, zmiany*, M. Durydiwka, K. Duda-Gromada (red.), Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, s. 109-118.
- ZAJADACZ A., 2011b, *Attitudes to social integration of deaf and hearing people during leisure time in Poland*, [w:] *Tourism Role in the Regional Economy. Social, Health-Related, Economic and Spatial Conditions of Disabled People’s Tourism Development*, J. Wyrzykowski, J. Marak (red.), Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław, s. 310-326.
- ZAJADACZ A., 2012, *Turystyka osób niesłyszących – ujęcie geograficzne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

